СУТТЄВИЙ ВНЕСОК В УКРАЇНСЬКЕ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВО, або Декілька думок про те, що давно треба було зробити*

З причин, які пояснити важко, українське журналістикознавство надзвичайно бідне на підручники та довідкові видання. Перші порахувати можна, загинаючи пальці одної руки. А ось щоб порахувати словники, достатньо двох пальців. Один загнемо, згадуючи Д.С.Григораша з його «Журналістикою у термінах і виразах», а другий – з нагоди виходу у 2007 році «Словника журналіста», підготованого колективом викладачів ка-

* Словник журналіста. Терміни, мас-медіа, постаті/ За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. – Ужгород: Закарпаття, 2007.

федри журналістики Ужгородського національного університету.

Так, у цьому 33-річному проміжку були «Короткий довідник газетного працівника» Г. І. Вартанова (1989), «Світові мас-медіа: короткий довідник для студентів Інституту Журналістики», який упорядкували Т. І. Петрів та І. Ю. Слісаренко (1999), «Енциклопедія електронних мас-медіа» І. Г. Мащенка (2006). Зрештою, Національна бібліотека ім. В.Стефаника у Львові майже регулярно видає «Українську журналістику в іменах». Та всі ці видання або підкреслено «короткі», або стосуються, без сумніву, важливих, однак, усе ж лише складових частин української журналістики.

Ужгородські ж науковці підійшли до справи комплексно, про що свідчить підзаголовок видання: «Терміни, мас-медіа, постаті». Тобто, за задумом (і за виконанням!), їх робота навіть ширша за працю Д. С. Григораша, не кажучи вже про те, що вона значно «новітніша».

Автори-укладачі в передмові зауважують, що їхнє «довідкове видання» є «однією з таких спроб» «продовжень, які б враховували потреби сьогодення» (С.4). Щодо «однією з…», то тут маємо справу з надлишковою скромністю, оскільки, як уже йшлося, за 33 роки подібного ніхто не робив. Що ж до «спроби», то це слово вжито точно: треба справді мати відвагу взятися за словник, усвідомлюючи, що а) ти працюєш в не найбільшому центрі журналістської освіти; б) визнані у цій галузі ґранди не планують займатися подібним; в) відчутно бракує термінологічної бази (підручників-то нема!). До того ж є ще одне «питаннячко», у наших умовах, може найважливіше: де взяти кошти на видання? Ужгородські колеги отих очевидних а), б), в) і, відповідно, можливих докорів не злякались, кошти знайшли, переконавши Фонд розвитку ЗМІ Посольства США в Україні у доконечній необхідності такого видання – на столі кожного журналіста, особливо початкуючого. Тож ще не відкриваючи словника, ми мусимо визнати: вже сам факт його появи є суттєвим внеском в українське журналістикознавство. А відкривши та погортавши, маємо подякувати за величезну, конче необхідну роботу.

Поставивши копірайт (значення цього слова див. на С.48 Словника) кафедри журналістики УжНУ, автори словника зовсім не претендують на повноцінне авторство. Вони у вихідних даних (значення див. на С.23) застерегли за собою лише права укладачів. Це означає, що всі словникові статті ґрунтуються на класичних для журналістикознавства працях, список яких у Словнику подано окремо. З одного боку це надає виданню поважності й класичності, адже до нього потрапили визначення, апробовані практикою і досвідом поважних дослідників.

Одночасно такий метод наразив укладачів на певну небезпеку. Адже деякі з використаних у Словнику визначень давались два, або й три десятки років тому. Відтак трохи дивно сьогодні читати, що високим друком «випускають більшість журналів, газет, книжкової продукції» (С.34), що вріз – те саме, що й лід (С.26) і т.п. Очевидно, слід було редагувати подібні словникові статті, або ж, як мінімум, вміщувати після кожної статті список використаної літератури.

Однак, було б дивним, якби у трьох розділах Словника, який містить тлумачення понад 800 термінів, інформацію про 326 ЗМІ та журналістських організацій майже 50 країн світу, понад сотню біографічних довідок про журналістів та дослідників журналістики чи не з усіх континентів, – було б дивним, якби у такому масиві інформації не знайшлося огріхів. Набагато важливішим є інше: закарпатські колеги на чолі з відповідальним редактором Словника та завідувачем своєї кафедри журналістики Юрієм Бідзілею відважились і зробили те, що давно треба було зробити: дали українським журналістам, особливо молодим і, ще важливіше – майбутнім – загальне уявлення про середовище, в якому вони працюють, і про тих людей, котрі це середовище – журналістику – формували.

Мабуть, більше половини словникових статей присвячено новітнім атрибутам і явищам журналістики, як от «арбітрон», «блог», «браузер», «прикладне медіамистецтво», «стендап» чи «файл». Значна частина словникової площі відведена для викладу основних положень сучасної теорії журналістики. Зокрема, наведено сучасні (і оптимальні!) тлумачення функцій ЗМІ (С.89), теорії жанрів (С.89), чітко розмежовано якісну, масову та жовту пресу (С.65; щоправда, чомусь окремі статті про якісну та жовту пресу є (С. 39, 96), а про масову нема).

Разом з тим у Словнику достатньо статей про терміни з «класичної» журналістики. Важливо також, що розділ «Мас-медіа» містить інформацію і про найбільші сучасні світові медіа, і про ті, які відіграли суттєву роль в історії і світової, й української журналістики (деяку перевагу закарпатських видань кінця XIX–поч.XX ст.ст. перед, скажімо, коломийськими чи львівськими можна пояснити потребами регіону й простити як вияв місцевого патріотизму). Очевидно, однак, що видання «колишні» й сучасні варто було розділити, бо ж нелогічно одразу після сучасних «Київських відомостей» читати про «Кієвскую старіну»; до того ж у наступній статті про «Кієвскій тєлєграф» варто було зазначити, що це видання має сучасне продовження (С.119).

А якщо врахувати, що Словник окрім розділів «Терміни» і «Мас-медіа» має ще й розділ «Постаті», присвячений людям, які суттєво прислужилися українській чи зарубіжній Журналістиці, то можемо не сумніватися, що рецензоване видання для журналіста – на всі випадки життя.

У його потрібності переконуюся щоразу, коли бачу, як мої студенти гортають його у бібліотеці, а особливо, коли бачу його у руках Журналістів-практиків (визнаймо, давно у їхніх руках ми не бачили праць журналістикознавців).

Я ніколи не зрозумію, чому у Словнику журналіста є стаття про аґраматизм і нема про принципи та моральність журналістики, є про львівський «Експрес» і нема про львівський же «Високий Замок» та «Ленінську молодь» (тепер «Молоду Галичину», котра першою з офіційних видань в СРСР відмовилася від гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!), чому український самвидав має закінчуватися на «Кафедрі» М.Осадчого і куди тоді віднести десятки самвидавівських видань з «Поступом» включно, котрі друкувалися у Прибалтиці наприкінці 80-х. Думаю, і студент не зрозуміє різницю між ЗМІ і ЗМК як вона подана на С.40 і 41, не погодиться, що джерела інформації – це «3) використання у роботі документів» (С.32). Однак я добре розумію, що ні я, ні будь-хто з моїх колег-науковців нічого подібного (ні ліпшого, ні гіршого) не зробили, що критикувати найлегше тих, хто щось робить, хто йде попереду, і що більшість згаданих недоречностей – не від недогляду укладачів, а від неймовірної складності пошуку «спільного знаменника» в українському журналістикознавстві. Тому, тримаючи цей словник у руках, говорімо не те, що найлегше, а те, що найважливіше.

А найважливішим є навіть не те, що Словник знайшов свого читача, що він став затребуваним. Хочеться вірити, що видання закарпатських колег стане тою першою ластівкою, яка зробить погоду в українській довідковій літературі про журналістику.

Хочеться вірити, що науковці з УжНУ і своїм прикладом, і своїм ентузіазмом зуміють зорґанізувати своїх колег – провідних учених-журналісткознавців України – на продовження і поглиблення уже виконаної справи. І тоді здійсниться мрія чи не кожного журналіста – і практика, і теоретика: потримати в руках, погортати академічний словник – енциклопедію з журналістики. Словник, авторитетність якого була б засвідчена підписами під статтями авторитетних учених Дніпропетровська, Запоріжжя, Києва, Львова, Харкова. І звичайно ж, Ужгорода[**].

Можливо, це буде тритомник, – відповідно до розділів «Словника журналіста». Напевно, він буде значно ширшим: розділ (чи том) про масмедіа – завдяки новим статтям про інтернет-ресурси та окремі теле- і радіокомпанії (у Словнику вони об'єднані в одній статті – «Українське радіо і телебачення» (С.144), продакшн-студії. Зрештою, і преса наша змінилася: сьогодні у такому виданні неможливо обійти увагою ні «Коментарі», ні «Український тиждень», яких на момент виходу Словника ще не було на інформаційному ринку. Без сумніву, стануть багатшими розділи (чи томи) «Терміни» і «Постаті».

Не сумніваюсь – про такий словник-енциклопедію давно мріють журналісти, не сумніваюсь – про його необхідність не раз думали вчені. Усе не доходять руки, все відлякує величезний обсяг роботи й усвідомлення браку коштів. В Ужгороді не злякались і виявили ентузіазм. Сподіваюсь, цього ентузіазму вистачить і на те, щоб об'єднати академічну спільноту на підготовку й видання Журналістської енциклопедії. Ну, то як?

[**] Навмисно називаю лише головні центри журналістської науки, щоб мимохіть не пропустити якогось прізвища зі списку достойних авторів.

Ігор Лубкович,
завідувач кафедри, декан факультету масової комунікації та інформаційних технологій Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. С.Дем'янчука (м.Рівне)